

men en måned senere fik han koldfeberen, der plagede ham i tre år (Kragerup VSjælland; 6). Patienten skal røre ved hyld, ryste den og sige: her står jeg, hylden min bolde, dig ryster den kolde, Gud give hun må gå mig forbi og dig bestå! Siden må vedkommende ikke nærme sig træet (1664); gå stiltiende til en hyld og sig: her står du, hyld så bold, jeg haver den kold, den skal forlade mig og ryste dig, i Gud faders, Guds søns og den Helligånds navn, amen (1785) (7); om morgenen på fastende hjerte: her kommer jeg med min kold til dig, kom du så med din sundhed til mig (Jylland, Fyn; 8). En torsdag efter solnedgang skal man gå tavs til et hylde-træ, tage tre håndfulde muld ved roden, bære dem i pose på brystet og næste aften lægge jorden tilbage med ordene: hyld, du bold! der har du din sorte muld og så den kold! Sygdommen går så over i træet, der siden ses rystende af feberen (Nr. Tranders Himmerland, begyndelsen 1800-t; 9). En hyldepind stikkes stiltiende i jorden og feberen hænger fast ved den, men den som først nærmer sig stedet får sygdommen (1819; 10). Klog kone i NSjælland læste over sygt dyr: hyl-den, bylden, bolden, tag denne sygdom fra i år og ad åre og siden hvert år og så længe verden står! – for hver remse blev en snor med knuder bundet til hyldens blottede rod (11).

I *Slesvig* skal patienten med koldfeber uset binde uldgarn om en hyldegren og sige: god dag, god dag, *herr Fluder* (flieder = hyld), *ik bring di* min feber, adjos, adjos, *herr Fluder*, behold du min feber! Sygdommen forsvinder mens garnet rådner væk; endnu (o. 1920) ses i Angel mange frugttræer og hyldegrene omviklet med rødt uldgarn (Isted; 12); man stiller sig ved hyl-den, griber om en gren og siger: (plattysk) de feber plågt mi, nim du et o di, ik gå von di! – ryster busken imens, er det tegn på, at det hjælper én (Tolk; 13). Gigtlidende skal grave et hul ved buskens fod, med ryggen mod hullet gnide det smertende sted med barkstykke fra gren og sige: hylde-træ, jeg beder dig, tag nu gigten på dig! Barken kastes over skulder ned i hullet, der jævnes, når barken rådner forsvinder også gigten. Patient med tandpine står ved hullet og siger, mens han tygger på barken: hvad jeg har foran mig, tager til – (barken spytted ud i hånden og kastes i hullet) og hvad jeg kaster i hullet, forsvinder! Hullet sløjfes og man får ikke oftere tandpine (14).

På *Fyn* skal patienten med koldfeber stiltiende gå ind under en hyld og sige: hylde-træ, jeg klager dig, feberen den plager mig, hylde-træ, du har vundet, feberen den er forsvundet (15); en

torsdag aften rystes hylden tre gange med ordene: lad kolden ryste dig, så længe den har rystet mig! – derefter læses Fadervor (16), eller: hylde-træ, jeg ryster dig, til feberen ej mere ryster mig (15).

Mod gigt: gå tre morgener før solopgang tavs til træet, fat med højre hånd om stammen og sig tre gange: hylde-træ, jeg har gigt, det har du ikke, tag den fra mig, så har jeg heller ingen (17). For byld: ved træet peges på bylden og siges: jeg har byld, du har ingen, tag du min, så har jeg heller ingen (Øjylland; 18).

Mod tandpine: hyldepind med bark tages i munden, mellem tænderne, stikkes så i vægsprække med ordene: vig bort, du onde ånd! – og smerterne ophører straks (10), man skal bide i hyldepind og hænge den op i skorstenen e.a. vanskeligt tilgængeligt sted (19); folk med tandpine bed i en hyld i Hjembæk præstemark, en mand ryddede hylden og fik megen tandpine (NVSjælland; 20), sml. s. 190. Kloge folk berørte den smertende tand med hyldepind, mumlede nogle trylleord og kilede pinden ind i et hylde-træ (Fyn; 21). Skæres juleaften tandstikkere af hyld, kan man dermed holde sig fri for tandpine det følgende år (Viborgeggen o. 1870; 22), tandstikkere af hylde-træ anses endnu (1940) for at være et ufejlbarligt middel mod tandpine (23).

For koldfeber skal man stiltiende stikke en hyldepind i jorden (24), sml. s. 189.

Et i litteraturen hyppig nævnt råd mod tandpine er at stikke tanden til blods med splint af hyld og sætte den blodvædede splint tilbage under barken; gror ved og bark sammen igen, forsvinder smerterne, men det skal ske i hemmelighed (25), med tre pinde fra anden mands have og disse bagefter graves ned, hvor ingen kommer (26); pinden stikkes i afskåret, udhulet hyldegren, der tilstoppes (27), den bindes også fast med rød uldtråd (Fyn; 28) eller man kan væde den grønne inderbark med blod fra tanden og sætte barkstrimlen på plads igen; ved tilbageflytningen siges: tandpine, heri sætter jeg dig, fordi du har pint mig (Skrave Sønderjylland; 29), af tænderne mine i rødderne dine, i navnet Gud fader, Guds søn og Gud Helligånds (30), man må ikke oftere nærme sig hylden, den første, som kommer derhen får tandpinen; hyld i klog kones have i Ølgod blev stående længe efter at hun var død, ingen turde fælde den af frygt for at pådrage sig tandpine eller anden i træet indpodet sygdom (31). Tandpine kan også overføres til hyld med blod fra tanden på et søm, der uset og stiltiende slås i træets stamme, og den som trækker søm-

met ud, får sygdommen. Denne praksis var endnu 1937 ret almindelig i SSlesvig (32). I gammelt hylde træ fandt man efter fældningen et søm langt inde i stammen, klog mand havde engang sat en sygdom, vistnok et barns raktis, i træet (33).

Klog mand på NFyn skar i hyldegren et hak for hver af patientens vorter og gned blod herfra i hakkene, på den måde slap en mand af med 37 vorter (34). – Blod eller pus fra byld »podes« ind i hylde træ (35), den som først kommer til træet eller fælder det, får bylden, og »endnu [1885] advares mod enligstående hylde træer, der gerne anses for at gemme på en eller anden sygdom« (30). En livsfarlig forblødning standser, når man drypper blodet på nogle hyldepinde og slår dem i træets stamme (Sønderjylland; 36).

Vorter stryges med et eller flere hyldeblade, som derefter lægges et sted, hvor de tørrer bort, eller med rod stykke, som graves ned; med bladenes forsvinden subs. rodens fortsatte vækst forsvinder vorterne (Slesvig; 37). Vorter gnides tre onsdage i træk med hyldeblad, dette graves ned under træet (Hanherrød o. 1900; 38). Gigt patient plukker en håndfuld blade og siger imens: Herr Gud, tag du mine smerter på dig! – gnider de smertende steder med bladene og kaster dem væk, når de rådner ophører gigten (MSlesvig; 13). Ligtørne gnides med hyldekæp og denne kastes bort (Agersø; 39).

Man slipper fri for koldfeber (malaria), når man stiltiende urinerer under en hyl (40) eller hænger klud vædet med urin op i en gl. hyl; den første, som kommer træet nær, får sygdommen (1875; 41).

Koldfeber og gigt kan med patientens afklippede neglestumper overføres til boret hul i en hyl (Sønderjylland o. 1800; 42), det skal ske en torsdag aften og neglestumperne i papirstykke ligge udenfor dørtærskel natten igennem (Angel; 43). Før solopgang lægges de bag bark stykke med ordene: i vor Fars, Søns og Helligånds navn (Slesvig; 44). Afskærne negle og hår bindes på en hyl og træet rystes »ligesom sygdommen tilforn har rystet barnet« (o. 1600; 45). Mod gigt: torsdag aften efter solnedgang skæres neglestumper af hænder og fødder, med nogle hovedhår svøbes de i klud af patientens særk eller skjorte og lægges i pennefjer, denne stikkes i et den samme aften skåret årsskud af hyl, som stikkes i jorden, hvor tre markskel støder sammen, med ordene: nu er min gigt begravet og død ligesom Guds søn blev begravet uden værk og pine (der

slås tre kors), amen! (Koldingegnen; 46). For tandpine: patienten spytter i klud med klip af finger- og tånegle, kluden proppes i hul i hyl (SFyn; 47).

Med et stykke hylde rod slås kors over vorter, det graves atter ned, og når roden skyder friske skud, er vorterne væk (Angel; 48); i hyldekæp skæres så mange hak som vorter, den kastes i vilkårlig retning og vorterne forsvinder, når nogen finder den (SSjælland; 49). Sytråd med antal knuder som vorter lægges hemmeligt i en hyldebusk, vorterne tørrer da efterhånden ind (Sønderjylland; 50). For koldfeber sættes sygdommen med uldtråd ind i en hyl (Isted; 51), al feber »bindes af« i hyl (Lolland; 52).

Barn med skæver = raktis skal stå i gravet hul under hyl, mens klog kone behandler ham, lidt af den opgravede jord hældes over dets hoved (Bakkebølle SSjælland; 53); eller barnets tøj lægges i hullet og mælk fra mørkerød ko hældes over det, næste morgen får barnet tøjet på (Kværn Slesvig; 54). Dets ryg vaskes tre torsdage i træk med dekokt af 9 slags bark, bl.a. hyl dens, det må ikke skifte linned, sidste aften graves skjorten ned under en hyl – »selv intelligente folk har anvendt dette middel med held« (SFyn; 55); barnet skal vaskes med hyl dens mellembark kogt i stjålet mælk og resten af afkoget graves ned under hyl mellem to mænds marker eller hældes over korsvej (Fangel Fyn; 56). Mod koldfeber: bark af hyl og 8 andre træer sættes på brændevin, der skjules under hyl dens rødder, men også drikkes (57). Klog kone i NJylland anbefalede gigt lidende at grave skjorten ned ved et hylde træ (58). Barn med engelsk syge = raktis skal urinere i frisk hønseæg og dette graves ned under hyl, når ægget rådner bliver barnet rask. Samme fremgangsmåde kunne hjælpe for gulsot hos børn og voksne (Ejby Fyn; 59). – Syge mindre husdyr graves ned under hyl, dør de rammer sygdommen de øvrige kreaturer (Ods herred; 60).

For koldfeber skal patienten binde en klud om hyl og andre vogte sig for at røre ved denne (Bøstrup Langeland; 61). Klog kone i Nordborg Als satte kvægsyge hen i gl. hyl ved stalden, der blev boret et hul i stammen og hun lagde noget deri, mens hun mumlede en trylleformel (62). En klog kone i Hørve NVSjælland brugte to hyldepinde i tryllemiddel for børnesygdomme (63). På en gård i NJylland var hønse ne forheksede og lagde ikke æg, klog mand lod skære to hyldepinde, som han mærkede på en bestemt måde og stak over kors i hønsehusets tag – det

hjalp (64). Pind med magiske tegn sættes under hyld et sted, hvor patienten ikke kommer (65), slimet mælk malkes på trefliget hyldestilk (NFyn; 66). I magiske midler for koldfeber tages jord fra hyldens rod og lægges på patientens bryst (67), sygdommen sættes med jord i en hyld eller pil (medio 1500-t; 68).

Brændende hyldeved kastes tre gange over patient, som er rørt »enten af et ondt vejr eller på anden måde« – »det har hjulpet mange« (69). Klog kone i Asminderød førte patienter gennem åbning dannet af sammenbundne hyldegrene (70).

Der skal brændes hyldeved, mens gæssene ruger (1700-t; 71), sml. s. 191.

For epilepsi hænges *pilehyld* (voksende i kronen af piletræ, sml. røn bd. 3) om patientens hals; kvisten skal skæres i september eller oktober to dage før fuldmåne, mellem to led snittes den i syv, ni eller flere skiver, der trædes på rød tråd; amuletten bæres indtil tråden selv brister eller opløses, andre må kun med en tang berøre eller fjerne den og grave den ned; retter man sig ikke herefter, kan patienten igen (og den, som rører amuletten) få sygdommen – »og bør dette ingenlunde holdes for en snak og overtro«, den eneste søn af meddelelens svigerfar blev med amuletten helbredt på én måned (1648; 72). Gren af flyvehyld bindes om patientens hals og graves siden dybt ned (73); hjælper også mod slagtilfælde = apopleksi (74) og koldfeber = malaria; bliver pinden uforvarende tabt, følger sygdommen med (ØMøn; 75).

Som flere gange nævnt måtte man være forsigtig med at nærme sig eller beskadige visse hylde-træer, da man risikerede at pådrage sig den sygdom, som var sat hen i dem (76); det var endog nok at pisse ved træet (77). Om rundrygget mand i Holbæk mente man, at han som barn krøb ind under en hyld med en anden mands indpodede pukkel (78). Man kunne få tandpine af at rydde en hyld (SFyn, Sønderjylland; 79); en karl i Gudme Fyn fik på den måde voldsom tandpine og prøvede at finde den, der havde overført smerterne, for at levere »hittegodset« tilbage (o. 1860; 80). Legende børn blev advaret mod at fjerne pløkke o.a. fra hylde-træer (SFyn; 81), »min mor sagde altid, at vi børn aldrig måtte fjerne noget, der var bundet eller stukket i en hyld og dens grene, der kunne være sat både det ene og det andet i en hyld: kolden, rosen, bulne fingre og brandsår« (Angel; 43). Tandpine anbragt i hyld ved gård i Hønkys kom igen, hvis man fældede den (82).

Spåstine sagde, at der kunne gøres ulykker med hylde-træer – »de var noget af det værste« (Højby Odsherred; 60).

Hyld indgår med 9 andre slags træer i middel for »modsol« (83). Som værn mod tandpine skal man tre torsdage i træk før solopgang drikke mælkeafkog af blomsterne (Ølgod; 31).

LITTERATUR: (1) 161 1906/23:4; (2) 24, 51,60 og 24b 9; (3) 488 4,1880,395; (4) 679 1,276; (5) 1009 1957,31f; (6) 466b 43 sml. 679 1,208 (beg.1700-t); (7) 679 1,209; (8) 830 8,1887,122; 19 237; (9) 794 4, 1872–73,243; (10) 891b 2,1823,119; 891 102; 679 1, 246; 466b 114; (11) 497 9,1953,22f; (12) 161 1906/23:3349; (13) 161 1906/23:3341; (14) 885 16,1939–40, 96; (15) 19 237f; (16) 466b 42; 278 1939,28; (17) 328f 1,49f; 679 1,242; 488i 6,2,437; 958 1928,46; (18) 488j 6,325; (19) 830 3,1885,234; 865 192; (20) 24c 36f; (21) 107 1943; (22) 783b; (23) 795 25/6 1940; (24) 891 96f; (25) 903 270; 944b 201; 161 1906/23:3335 (Slesvig); 488i 4,605; 82 50f; 92 33,1950,87; (26) 488 o 91f; 328f 1,212; (27) 488j 4,449; (28) 161 1906/23:905,1031; (29) 161 1936/1:3054; (30) 19 239f; (31) 161 1906/23:2615; 519 52; (32) 161 1906/23:3294, 3302,3434; 885 14,1937–38,125 sml. 488 o 78 (o. 1820); (33) 328f 2,179; (34) 139 5,1898,160; 760 515; (35) 488 o 69; 783b; (36) 161 1906/23:3272; (37) 885 15,1938–39,135 og 16,1939–40,97; 161 1906/23:3339; (38) 634 1686f; (39) 292 253f; (40) 488 4,1880,395; (41) 488i 4,591; 19 238f; (42) 488j 6,334; (43) 885 14, 1938–38,125f; (44) 161 1906/23:3276,3295; (45) 854 4,1936–87; (46) 488 o 31; 679 1,209; (47) 830 1,1884, 137; (48) 161 1906/23:3303; (49) 161 1906/23:580; (50) 161 1906/23:3142; (51) 885 15,1938–39,142; (52) 161 1906/23:710; (53) 488j 4,451 sml. 583; 161 1906/23:613; (54) 161 1906/23:3302; (55) 161 1906/23: 1050; (56) 278 1,1928,30; (57) 488 o 82 sml. 488j 6, 317; (58) 161 1906/23:1651; (59) 1008 23,1936,692f; (60) 161 1906/23:333; (61) 161 1906/23:1145; (62) 885 20,1944,35; (63) 24c 10; (64) 107 1955; (65) 488i 6,1,80; (66) 760 501; (67) 679 1, nr. 283–89 og 2, nr. 1147–49; (68) 665; (69) 488 o 86f; (70) 161 1906/23: 310; (71) 83 326; (72) 697 129 sml. 445 1828,2,229 (Kbh. o.1600); 488i 6,2,433f; (73) 488 o 70; 273 196; (74) 488 o 72f; (75) 161 1906/23:621; (76) 488i 6,2, 218 (Egtved); 243 1,1955–59,20f (v.Roskilde o.1850); (77) 488i 6,2,218; (78) 161 1906/23:238; (79) 161 1906/23:1103,3203; (80) 919 5,2,1875,167; (81) 161 1906/23:1103; (82) 161 1906/23:3203; (83) 278 1929, 31.

ANDEN OVERTRO

Rydder man en hyld uden først at fremsige en bøn (sml. ovenfor), får man uheld med husdyre-

Blomstrende hyldebusk nær gård. Maleri af H. O. Brasen.

ne (Ørslev SSjælland; 1); da en hyld var ryddet, fik ejerens familie mange uheld (Jylland; 2). Der skal altid gro hylde træer på kæmpehøje, ingen kan sige hvorfor, men næsten overalt følger man denne regel (ØLolland 1927; 3). Efter at man havde fældet en hyld på kæmpehøj i Bregninge Fyn og kørt den hjem som brændsel, spøjte det i ejerens gård og husdyrene døde, hvorfor man kørte roden tilbage til højen og plantede den (4). Det har på Sjælland været en udbredt tro, at et hylde træ ikke må fældes eller ryddes, for så sker der en ulykke (5), men man kan bringe uheldene til ophør ved at væde stubben med mælk, dette blev endnu 1924 gjort i Lynæs NSjælland (6). Man kan blive syg af at fælde en gammel hyld, der måske groede på de underjordiske folks hjem (NSjælland 1798; 7); den, der gør træet fortræd, skal selv sygne hen, når det visner (SSlesvig; 8), som straf skal et medlem af familien dø inden årets udgang (Jungshoved; 9); den, som fælder hylden, skal også dø (Bornholm; 10),

hvor et skud kommer frem i haven, må det ikke trækkes op, så dør et menneske før nytår (VLolland; 11); husdyr vil dø, hvis et menneske fælder en hyld (Stevns; 2), i NVSjælland bliver (som forsoningsoffer?) døde husdyr hængt op i en hyld eller begravet under rødderne (13).

Hylden må ikke beskæres, mens gæslinger udruiges (Lolland 14); at bruge veddet som brændsel bringer uheld til huset (ved Slagelse; 15), sker det, mens gæs og ænder ruger, får de vanskabte unger (NVSjælland; Bogø; 16), se s. 190.

En hyrde hørte om natten sine tre børn græde og opdagede, at nogen havde gjort deres bryst opsvulmet; efter at børnene var blevet bragt til et værelse uden ting af hylde træ, sov de roligt (1843; 17).

Den, der slår andre med en hyldegren, kommer i helvede (Randersegnen 1896; 18) og den, som hader hyld (fjerner den), får uheld i sin besætning (Stevns; 19): den, som hader hyld og planter pil · får hverken ro eller hvil' (Sønderjylland),

Bondeknøs stjæler guldet fra kæmpehøj på gloende pæle. Stik efter tegning af J. Th. Lundbye. Kobberstiksamlingen.

eller: han kan flytt' og aldrig hvil' (Jylland) (20). Gammel jysk talemåde: hvor hylden ikke kan gro, kan intet menneske (eller: ingen bonde) bo (61).

En hyld, der skyder op ved husets grund, varsler lykke og held for dets beboere (22), sml. s. 194; en troldkone sagde, at så længe hylden skyggede for sovekammervinduet, fødtes ingen vanskabte børn i huset (23), klog kone på ØMøn gravede vantrevne børn på skrømt ned under et hylde-træ (24). – Helt isoleret står den optegnelse, at hyld ved huset betyder ulykke (25).

Tog man en hyld med på flyttelasset, tog man heldet fra gårdens nye ejer (Ølstykke; 26) eller man mistede selv heldet (NSjælland; 27). En hyld, som klog kone førte med til sit nye hjem, blev forkrøblet, da hun var død (VLolland; 11). Man mente, at hylden kunne gøre nærstående pæretræer ufrugtbare, måske på grund af deres stærke lugt (1805; 28).

I Trellerup vod Roskilde nærede man stor respekt for et hylde-træ nær huset, om aftenen blev hørt mærkelige lyde fra det, og to væsener var set i nærheden (o. 1850; 29). Så langt hyldebuskens skygge når, kan intet trives, man regner det for »de underjordiskes« område (Tostrup VSjælland; 30); de underjordiske boede under hyld ved Enggård i Gulev ved Bjerringbro, og i et stort hylde-træ i Lundø (31), bjergfolk under

hyld i Jandrup (32), små nisser under hyldebuske i Sønderby Femø (o. 1860; 11), »ellekone« kunne bo under hyldebusk, man havde set hylde-træer behængt med hendes linned (Thy; 33), ellefruerne boede i kæmpehøje eller under hylde-træer (Mors; 34), ellefolk strøede sand og fejede pænt omkring en haves hylde-træ i Lund ved Ørslevkloster (NJylland; 35).

Man kan lære at hekse under en hyld (NVSjælland; 36), hekse holder sig skjult under hyldebusk og kan dér sidde og malke folks køer i miles omkreds (Slesvig; 37), på Bilsø mark malkede skolepige mælk ud af en hyldepind og samtidig døde en ko i byen (38). Men på Fyn mener man, at heksene kan ride på deres kosteskaft hen over en hyld (39).

Ved en gammel hyld på gårdidige blev hestene sky om aftenen, her gik spøgelse »den sorte kone« (40), kvindeligt genfærd forsvandt under hyld, og i jorden fandt man siden en gryde med knogler (SVJylland; 41). Der var set spøgelser ved en bestemt hyld i Soderup og Ruds Vedby (42), der var altid en rund sti omkring hyldebusk ved gården Charlottenlund på Silkeborgegn og man mente, at her kørte om natten et spøgelse (41).

»Overtroen planter den udenfor stalddøren og håber dermed at forhindre heksene i at regere